

**Синът на Атила: Ирник. По въпроса за унгарската и българската
хунска традиция.
Геза Фехер (Дебрецен).**

Fehér, G., Attilas Sohn: Irnik. Zur Frage der ungarischen und bulgarischen Hunnenüberlieferung.
UNGARISCHE JAHRBÜCHER. BAND 15, Berlin, Leipzig, 1935., 408-432

В една малка статия в МNy XVII (1921) 29 (= UJb. I, 1921, 203) Золтан Гомбоц пише: Ирник, вторият български княз в списъка на българските князе, е може да бъде, само синът на Атила Ирник, и поради съвпадението на датата му, във владетелския списък на българските князе, по време на българската власт в земите на Унгария, българите са донесли със себе си и предали „представата за хуно-унгарската идентичност и родството с хуните, като я направи част от унгарската национална традиция. Тя донесе със себе си и бледия спомен за хунския принц бягащ на изток, и за Панонската държава на Атила.“

Въз основа на това мнение нашите изследователи разглеждат българо-хунския въпрос от разказа за синовете на Атила, и основно за Ирник. Тъй като става дума за Атила и синовете му, ще разгледам съответните източници.

1. Историческата роля на най-малкия син на Атила. Йорданес е нашият основен източник за историята на синовете на Атила. Той споменава най-малкия син на великия хунски владетел само веднъж: „Hernac quoque junior Attilae filius cum suis in extrema minoris Scythiae sedes delegit.“ (Ерник, по-малкият син на Атила, избра да отседне в покрайнините на Скития)¹

Според Маркварт Ерник / Ирник вероятно е владеел и областта между устието на Дунав и Днестър.² По това време, казва Маркварт, предците на тюркобългарите вече са живели между Дунав и Днестър, и са принадлежали към империята на Ерник. Доказателство за това е фактът, че Ерник и баща му Авитохол = Атила са начело на българския списък на князете. По-късно Маркварт коригира хипотезата се, тъй като изворите ясно показват, че предците на дунавските българи по това време все още не са живели в Бесарабия, така че не може да се приеме управлението на Ерник над българите, дори ако разширим границите на Малка Скития.

Според новата му хипотеза, Ерник се премества в Малка Скития през 454 г., но не остава там, а поема ръководството на хунските орди след смъртта на Денгезих през 469 г. Така Приск вижда, че се изпълнило пророчеството на хунските жреци, според което семейството на Атила ще загине, но после ще възкръсне чрез най-малкия син.³

Това предположението на Маркварт е подкрепено от твърдението на Микола, че в списъка с имената на князете, годината на смъртта на Авитохол и възкачването на Ирник, или дилом 6-та година и годината на смъртта на Атила през 453 г. е също 6-та година от цикъла на древнотюркския календар. Това

¹ MGH. auct. ant. V., 1, 127, 2.

² Chronologie der alttürkischen Inschriften. Lpz. 1898, 75—78, 86, 95.

³ Die altbulgarischen Ausdrücke in der Inschrift von Catalar und der altbulgarischen Fürstenliste. Izv. Russk. Arch. Inst. Kpl. XV, 1911. 22—23.

означава, че идентичността на Авитохол и Атила, както и на Ирник и Ирнак може да бъде доказана хронологично.⁴

Според хипотезите на Маркварт, Ирнак е бил господар на голяма източна империя. Според първата си хипотеза Златарски⁵ и Дечев приемат, че изразът, цитиран от Йорданес означава, че Ирник се е заселил на североизток от устието на Дунав; според втората си хипотеза, Дечев⁶ смята, че Ирник създава голяма източна хунска империя след смъртта на Денгезих, която се е простирала от устието на Дунав в Кавказ и в която българите са били доминиращ елемент.

Балинт Хоман, разширява още тази хипотеза: „След падането на империята, Ирнак се премества по долното течение на Дунав, в Малка Скития, след което напълно изчезва от очите на византийците“, тъй като „времето на възкачването му на тронът според хронологията на списъка съвпада точно с времето, когато пратениците на синовете на Атила и на огурските народи посещават Византийския двор.“ Огурските племена искат да влязат в съюз с Византия, Денгезих за да предотврати това, поставя по-малкия си брат Ирнак, начело на тях. След това Ирнак се оттегля със своите долнодунавски хуни в района по поречието на Дон. Тук той се поставя начело на Съюза на огурските народи, за да подсигури преселващите се към Балканите хунска общност откъм тила. „Така Ирнак застава начело на огурите и едва когато поема цялата власт след смъртта на Денгезих, единственото сигурно е, че той е първият владетел, организиран българската племенна общност през V-VII век. След поражението и смъртта на Денгезих, управлението на хуните поема Ирнак и неговите наследници и властта му се простира само върху хуно-българската държава по поречието на Дон, в която хунският елемент е изцяло погълнат от огурския. Така се формира българският „смесен народ“ (хуни и огури), чиито владетели са Ирник и неговите потомци.⁷

Основата на хипотезата е, че най-малкият син на Атила, Ирник се преселва на изток след разпадането на хунската империя и основава там голяма държава, в която по-късно властва българският елемент.

Нека проверим източниците, информацията, свързана с Ирник от Йорданес и от българския списък на князете.

1. Йорданес казва, както видяхме по-горе, че Ирник и неговите хора се преселили в най-отдалечения край на Малка Скития. Маркварт предполага, че Ирнак се е движел между устието на Дунав и Днестър, т.е. основава независима държава, тъй като тази област не е във Византийската империя. Трябва да уточним какво има предвид Йорданес под Малка Скития. И той ясно го казва: MGH. V, 1, стр. 71, 13-16: „Tunc Thomyris regina aucta victoria tantaque praeda de inimicis potita, in partem Moesiae, quae nunc a magna Scythia nomen mutuatum minor Scythia appellatur, transiens Moesia nominis in Poinotiens Moesiae ubi coen aedificavit. (Тогава царица Томирис беше удостоена с победата и след като спечели толкова много плячка от враговете си, в тази част на Мизия, която сега е отделена от Великата Скития, и сега се нарича Малка

---

⁴ Die Chronologie der türkischen Donaublicaren. JSFOu XXX (19x4) 33, 23-24.

⁵ Zlatarski. Istorija na bälgarskata därzava prez srednite vekove. I, 1, 40. Sofia, 1918.

⁶ D. Detscheff: Der ostgermanische Ursprung des bulgarischen Volksnamens. Zeitschrift für Ortsnamenforschung II, 197, 203-204.

⁷ Hóman-Szekfü: Magy. Tört. I. 47—48. Desgl. Moravcsik: Az onogurok történetéhez (Zur Geschichte der Onoguren) 18—19. Németh: A honfoglaló magyarság kialakulása (Das Werden des landnehmenden Ungartums) 97.

Скития⁸). Това е казано много ясно: според Йорданес, „Scythia minor“ е днешна Добруджа.⁹

Под влиянието на хипотезата на Маркварт, Златарски, макар да знае че Малка Скития не е нищо друго освен Добруджа, оставя Ирник да се засели на север. Йорданес казва: „Scyri vero et Sadagarii et certi Alanorum cum duce suo nomine Candac Scythiam minorem inferioremque Moesiam acceperunt ..... Немас quoque junior Attilae filius cum suis in extrema minoris Scythiae sedes delegit.“ („Скирите, садагарите и някои алани, с техния дукс на име Кандак, получиха Малка Скития и Долна Мизия..... Хернак (Ирнак), по-малкият син на Атила, със своите хора избрал да се засели в Малка Скития.) От това Златарски заключава: Според Йорданес, Scythia Minor, е Добруджа където се заселват скирите, садагарите и аланите, така че тук вече няма място за хуните на Ирник. И така, когато четем, че „Хернак“ се е заселил в крайните части на Малка Скития, това означава, че той е напуснал същинската Малка Скития, и се е заселил от устието на Дунав на североизток. Дечев приема същото.¹⁰

От изречението на Йорданес се разбира нещо съвсем различно. Той ясно казва, че споменатите по-горе народи са живеели в Мала Скития и Долна Мизия, докато Хернак / Ирнак се установява в покрайнините на Малка Скития. Това означава, че когато Йорданес говори за Хернак / Ирнак, той потвърждава това, което е написал няколко изречение по-рано. След като казва по-горе, че освен тях, в Долна Мизия и Малка Скития са се заселели и други народи и най-малкият син на Атила. За да не бъде разбран погрешно, Йорданес повтаря, че синът на Атила се е заселили точно в тази провинция – Малка Скития. Накратко: скирите, садагарите и отделните алански групи се заселват в Долна Мизия и в южната част на Малка Скития, която е продължение на Долна Мизия, или казано със съвр. географски термини, със сигурност до линията Черна вода – Кюстенджа. Ирнак и хората му се заселват в простиращата се оттам на север част, защитена от три страни от Дунав, а от юг от мощни укрепления. Точността на определението на Йорданес трябва да се разбере, както ще видим по-долу, от факта, че той е у дома си, тоест познава много добре условията там.

Ирнак действително се е заселил в Добруджа, и без съмнение може да се види, в изборените от Йорданес народите, заселили се във Византийската империя в тези провинции, като споменава изрично Ирнак и неговите хора, т.е. за преселение на изток от Дунав не може да се говори. След това изчерпателно и точно описание на Йорданес не можем да смятаме, че Ирнак се е преместил на изток. Напротив, той остава в Северна Добруджа като поданик на византийците. За да предложа още по-голяма сигурност, цитирам изречението, което следва, след отнасящото се до Ирнак: „Emnetur et Vltzindur consanguinei eius in Dacia ripense uto et Hisco Almoque potiti sunt.“ (Емнетзур и Влциндур, негови роднини заселиха Дакия Рипенсе, Хискус и Алмос.) Така кръвните роднини на Ирнак също се заселват на южния бряг на Дунав в споменатата провинция. Така виждаме, че става дума за заселване по византийската дунавска граница на хуни и други групи, които идват с тях. Без съмнение византийците поверяват охраната на границата на хунския народ, който се заселва в империята и на другите етнически групи, прикрепени към тях. Това събитие, както обикновено се приема, се е случило през 454 г. Има вероятност

---

⁸ ЖВ: Става дума за победата на скитската царица Томирис над персите на Кир, според легендата битката е станала в Малка Скития.

⁹ Schünemann, U. Jb. V (1925) 297. Alföldi : Klebeisberg Emlékkönyv 122

¹⁰ Пак там, Дечев, с. 40, 202.

Ирнав по-късно да се е преместил на изток и да играе роля в района на север от Дунав, след като той и по-големият му брат са изпратили пратеници във Византия 12 години по-късно.

За да можем да дадем отговор, трябва да разгледаме историята на синовете на Атила. Особено от хронологична гледна точка, всички изследователи показват грешки поради липсата на съпоставка на изворите. Само един коментар в работата на Алфьолди в труда му „Падането на римското владичество в Панония“ (том II, стр. 99) прави изключение. Алфьолди правилно вижда, че бягството на хуните през Дунава е станало около десет години по-късно под натиска на сабирите. (Срещаме Ернав през 460 г. заедно с Денгизих на север от реката, нашите доказателства са достоверни и се основават на авторитета на Приск)“.

Според Йорданес, царят на гепидите Ардарих побеждава хуните в годината на смъртта на Атила. Наследникът на Атила, Илак, най-големият му син е убит в битката. Братята му бягат към Черно море, в земята на готите. Тогава гепидите завладяли Дакия и готите се преселват в Панония. Това съобщение е последвано от описанието на миграцията на хуните и народите останали с тях към Византийската империя: сармати, кемандри и отделни хунски групи се преселват в Илирия, скири, садагари и алани в Долна Мизия и Малка Скития, Ругите до Биза (Виза) и Аркадиополис (Люлебургаз), Хернак в ъгъла на Малка Скития, неговите роднини Емнетзур и Улциндур в района по реките Вит, Лом и Искър.¹¹ Йорданес казва всичко това в разказа за смъртта на Атила, позовавайки се на Приск. След това се връща към собственото си повествование: „ergo, ut ad gentem, unde agimus, revert amur (следователно, да се върнем към народа, за който разказваме).“¹²

Споменатата част е само вмъкване. Едва тогава научаваме продължението на събитията, че синовете на Атила са нападнали готския владетел Валамир, но претърпяват поражение и бягат с хората си в областта, през която тече Днепър.¹³ След това четем, че готите са нападнали садагарите, които живели в Долна Панония и с които хуните са били приятели, но тогава "Динциг" (Денгизих), синът на Атила, владетелят на хуните, отново нападнал готите с хората, които останали: с Улцингури, Ангискири, Битгури, Бардори, но готите пак победили.¹⁴

Йорданес съобщава за битките, последвали след смъртта на Атила и последвалото заселване на различните народи в империята. Двете събития следват едно след друго, и изследователите предполагат че битките и преселенията на племената става през 453-54 г. Но това не отговаря на историческите факти. Както казах по-горе, Йорданес, разказва историята на готите, но пише частта която разказва за смъртта на Атила и последвалите битки от Приск (който той заимства) и след това се връща към историята на готите, респ. да продължи историята си.

Заселването на отделните народи от Хунската държава във Византийската империя не става непосредствено след хунския крах. Виждаме това много ясно, когато погледнем историята на скирите. В споменатата глава четем, че скирите са емигрирали, но продължават да играят важна роля. Дори след поражението на Денгезих, Йорданес споменава, че скирите, „qui tunc super

---

¹¹ Jordanes ibid. p. 125—127.

¹² Ders. ibid. p. 127, 11.

¹³ Ders. ibid. p. 127, 15—20

¹⁴ Ders. ibid. p. 128, 20—27.

Danubium consedebant et cum Gothis pacifice morabantur“ (които тогава седяха на Дунава и живеяха мирно с готите), нападнаха готите по подбуда на свебския крал Хунимунд. В тази битка Валамир загива, но скирите са напълно победени от готите.¹⁵ Йорданес говори за тази война и в „Романа“: „Valamero rege Gothorum in bello Scirorum defuncto.“ („Валамер, крал на готите, загинал във войната със скирите.“)¹⁶ По това време скирите са живели на север от Дунав и това е мястото, където са претърпели поражението през 466 г. Едва тогава тези които са оцелели се преместват в империята. За това, че те винаги са били подкрепяни от Византия, и е разбираемо защо са избягали там, според ясното указание във фрагмента. изд. de Boor p. 587, 22-28:

Boor p. 587, 22—28: „Ὅτι Σκίροι καὶ Γότθοι ἐς πόλεμον συνελθόντες καὶ διαχωρισθέντες ἀμφοτέρω πρὸς συμμαχὸν μετακλήσιν παρεσκευάζοντο· ἐν οἷς καὶ παρὰ τοὺς ἐφύους ἦλθον. Καὶ Ἄσπαρ μὲν ἠγεῖτο μηδετέροις συμμαχεῖν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Λέων ἐβούλετο Σκίροις ἐπικουρεῖν. καὶ δὴ γράμματα πρὸς τὸν Ἰλλυροῖς στρατηγὸν ἔπεμπεν, ἐντελλόμενος σφίσι κατὰ τῶν Γότθων βοήθειαν τὴν προσήκουσαν πέμπειν.“

От това виждаме, че Византия подкрепя скирите в борбата им с готите. Фактът, че говорим за борбата спомената по-горе в Йорданес, доказва, че намираме това указание у Приск за 466 година. Тази информация показва, че: 1. скирите все още живеят на север от Дунав през 466 г., 2. подкрепени са от Византия в борбата срещу готите, 3. битката е през 466 г., 4. скирите са разбити.

Йорданес съобщава, че скирите се заселват в империята, и със сигурност, това се е случило през 466 г., след поражението им те са приети от своите покровители, византийците.

Йорданес също знае за садагарите, споменати заедно със скирите, които се преселват в империята заедно, а готите нападат садагарите, които са живели в Долна Панония в съюз с римляните. Тогава при Басиана хунския владетел Динциг (Денгизих), е победен от готите, и повече не смее да ги напада. Според изследователите това се е случило през 463 г., и едва тогава садагарите са могли да сменят местоживеенето си. Йорданес съобщава че веднага след скирите и садагарите, са се преселили в империята Ирнак и неговите роднини Ементзур и Улциндур. Това се е случило през 466 г. и като знаем за описаните по-горе войни с готите, е очевидно, че причината за идването им е същата. През 466 г. готите нанасят решителен удар срещу съюзниците на хуните садагарите, самите хуни и скирите, приятели на империята. Затова голяма част от садагарите, скирите и хунските групи потърсили тук убежище. Съобщението на Йорданес, че скирите и садагарите се преселили в Долна Мизия и Малка Скития, трябва да се отнесе към 466 г. И в същата година Ирнак, Ементзур и Улциндур също се заселили в империята. Веднага след съобщението за скирите четем у Приск, че синовете на Атила изпращат съвместно пратеничество при императора. Тогава Ирнак все още не е бил поданик на императора и живее на север от Дунав. Хуните вече не могат да разчитат на себе си, че ще победят готите и се страхуват от тях. Императорът отхвърля молбата на хунските вождове, при което по-големият, Денгезих, иска да започне война, но по-малкият му брат отказва да тръгне с него. Това се случва малко след 466 г. По-късно, през същата година или най-

¹⁵ Jordanes ibid. p. 129,12—23.

¹⁶ Ders. ibid. p. 44, 29

късно през следващата, Денгезих изпраща посолство при императора и иска пари и земя за своя народ. Императорът изисква лоялност, след което избухва войната, в която загива Денгезих. Събитието е през 466/67 г., което означава, че Ирнак вече се е отделил от брат си. Това се е случило в същата 466 г. и вече се е преселил в Малка Скития, или Северна Добруджа, тоест във Византийската империя.

Така разбираме защо Йорданес съобщава че в 466 г., Ирнак заедно с народа си, се е заселил на дунавската граница на империята. Причината за този поход става ясна от Приск. Отблъснати от готите на запад, отхвърлени от Византийската империя, потиснати от бунт в собствената си страна, Ирнак и Денгезих нямат друг избор, освен да осигурят земя за себе си и своите племена или чрез война или чрез федератски отношения. Ирнак избира мирния път. Със сигурност резултатът от бунта, който избухва в неговата част от страната през 466 г., го принуждава да поиска от императора мирно заселване. Отговорът, даден по-късно на Денгезих, ясно показва условията, при които това се е случило. Когато Денгезих иска земя и пари за себе си и за народа си, императорът му отговаря, че ще ги получи, само ако стане негов поданик. Така Ирнак в 466 г. се е установил във Византия като федерат на империята, и според Йорданес, това е станало малко по-късно от заселването на скирите. Ирнак приема условията на империята, не иска война, и се отделя от брат си Денгезих през 466/67 г.

Не само за скирите сме сигурни, че през 454 г. не биха могли да се заселят във Византия, но също и за онези хуни, за които Йорданес казва че са водени от Хернак, Емнетзур и Улциндур, негови роднини, които се заселват по поречието на реките Вит, Искър и Лом. Улциндур не е лично име, а название на хунското племе. Когато Денгезих по-късно напада готите, които тормозят садагарите, Йорданес споменава улцинзурите (стр. 128) като едно от най-важните племена на Денгезих; Улцинзурите са известни в изворите като **Οὐλτζίνδουρ, ev. Οὐλτζίνγυοροι**. Името на това племе е идентично с името роднината на Ирнак, което показва, че става дума за оцелелите части от него които също се преселват в империята, след поражението от готите.

Така че историята на синовете на Атила е следната:

1. След смъртта на Атила гепидите побеждават хуните, най-големият син и наследник на Атила - Елак, е убит в битката (на р. Недао, вероятен неидентифициран приток на р. Сава), братята му бягат на северния бряг на Черно море.

2. Оттук синовете на Атила прогонват готите, след което се заселват в Панония.

3. От новия си дом, синовете на Атила, Денгезих и по-малкият Ирнак, се опитват да възстановят хунската държава. Нападат гота Валамир, който ги побеждава, а победените бягат в района по Днепър.

4. След като готите подписват договор с римляните, започват да тормозят садагарите, които живеят в Долна Панония. След това Денгезих напада готите, но е бит, така че оттогава хуните оставили готите на мира.

5. Тогава садагарите са принудени да се преместят в империята. Скоро те са последвани от скирите, които са съюзници на Византия, и нападат готите заедно със свевите; Валамир пада в битка, но готите побеждават. След това свевите отново тръгват със сарматите, остатъците на скирите, гепидите и ругиите срещу готите, но последните отново печелят. Сега остатъците от скирите бягат със своите съюзници от готите към византийците. По време на

войната между скирите и готите, след поражението на Денгезих, синовете на Атила поискали от императора мир и възстановяване на старите търговски отношения с Византия. Императорът обаче не е склонен да го направи и иска тяхното подчинение, при което Денгезих иска войната, но Ирнак не възнамерява да участва в битката, защото в страната му има смут. Изгонени от запад и знаейки, че възстановяването на старата държава вече е невъзможно, на изток постоянно обезпокоен от нови преселения, може би също победен от бунтовници, Ирнак и някои хунски групи решават да се подчинят на неизбежното и като другите племена да поискат от императора да се заселят мирно като федерати, подобно на другите враждебни на готите племена. Императорът им поверява заедно с другите народи да пазят дунавската граница на империята. Така през 466 г. хунски и съюзни народи се заселват по цялата дунавска граница.

6. Денгезих, оставен изцяло на себе си, е принуден да се обърне към императора, но все още не иска да приеме условията и да последва примера на по-малкия си брат и близките си. Той иска земя и пари за себе си и за народа си, а когато императорът поисква лоялност и вяност, той започва войната срещу империята, в която намира смърт през 469 г. Според горните констатации, Ирнак и неговите хора през 466 г. се заселват в покрайнините на Малка Скития в Северна Добруджа и са подчинени на Византия. Това го знаем от източниците.¹⁷

2. Най-малкият син на Атила и българите. Тъй като Ирник е прародител на българските царе в списъка с имената им, се предполагаше, че той напуска Малка Скития след 454 г. (както видяхме, можем да говорим само за времето след 466 г.) и създава голяма империя на изток. Проверяваме дали това е възможно дори след Йорданес? Всичко, което Йорданес знае е, че Ирнак се е преместил в Северна Добруджа. Това всъщност е отрицателно, но отлично доказателство, че Ирнак също е останал тук заселил се с хората си.¹⁸

В своята „Гетика“ Йорданес дава най-точни сведения за Долна Мизия и Мала Скития. MGH, V 1, стр. XI кв. Във връзка със заселването по Дунава на хуните и хунските етноси, където се намират сведенията за Ирнак, той споменава, че садагариите, скирите и други алански групи се заселват в Долна Мизия и Малка Скития, а неговият дядо е бил нотариус на Кандак, владетелят на садгариите. Така че Йорданес познава условията на тези райони възможно най-подробно. Достоверността на работата му е извън всякакво съмнение. Като цяло той възприема сведенията, отнасящи се до хуните от Приск, но тук несъмнено ги допълва със своите знания и сведения, взети от първа ръка.¹⁹ Така от труда му се придобива достоверна представа за племената, живеещи на дунавската граница в VI в. Той дори посочва къде точно кои хора са били заселени и под чие ръководство. Дядо му е бил нотариус на аланския княз Кандак, и съвременник на Ирнак заселил се в непосредствена близост.

Ето защо, ако Йорданес съобщава само, че Ирнак се е заселил тук със своите хора, всякакви хипотези, че се е преместил на изток и е основал там някаква велика империя за неверни, защото иначе Йорданес щеше да го

---

¹⁷ Според Йорданес хуните в империята са били наречени сакромонтиси и фосатиси. Пак там. стр. 127, 4. 5. По този въпрос Кулаковски отбелязва: *Istorija Visantii I*, Kiev 1930, 324, правилно, че тези названия показват, че им е била възложена задачата да охраняват границите.

¹⁸ SCHÜNEMANN, U. Jb. V (1925) 298.

¹⁹ MGH. auct. ant. V, i, XXXV.

спомене. Според единствения отличен източник, труда на Йорданес, трябва да приемем, че Ирнак е останал със своя народ в Малка Скития, във Византийската империята до края на живота си.

Но ако е така, как може да се обясни, че Ирнак се смята за прародител на тюркобългарските князе? Според списъка с имената на първите български ханове, Ирник е вторият български княз, живял 150 години. Според нашите изследователи това доказвало, че най-малкият син на Атила, Ирнак създава голяма хунска империя на изток, в която българският елемент е управляващ. Тази хипотеза се основава на погрешно тълкуване на източника, и указанието в българския списък на князете. Въпреки че можем да предположим, че Ирник в списъка е син на Атила, това не означава, че той всъщност е бил владетел на българите, нито може да се докаже това с хронологична информация, тъй като първите две числа в списъка не отразяват исторически дати.²⁰ Маркварт и други след него приемат, че числото 300, дадено в списъка с имена за Авитохол и 150 за живота на Ирник, е някаква дата от хунската и българската история: В първото издание на Списъка могат да се намерят имената на първите български ханове. Всички са реални исторически личности, а именно Тервел 21 години, Есперих 40 години, Безмер 3, Курт 60 и Гостун 2 години. Напълно разбираемо е, че през първата половина на VIII век са известни имената, и управлението на хановете през предходните 100 години. В началото на VIII век в съзнанието на българите, както и в традицията на владетелския род Дуло, регентът Гостун и Курт са първите исторически личности, а за непосредственият живял преди тях не знае нищо и това може да се обясни от историческите сведения. Знаем, че непосредствените предшественици на Курт не са могли да играят важна роля, защото тогава българите са били под тюркско и аварско владичество. Гостун = Органа пръв влиза в дипломатически отношения с Византия, а неговият братовчед (Курт), когото той представлява две години, също разширява страната си с територията на кутригурите, освободена от властта на аварите. Между списъка с имена и византийските източници съществува следното съответствие: Както Гостун и Курт са първите исторически личности в списъка с тези имена, така старият хан на българите Кубрат у споменат в общия извор на Теофан и Никифор, а Никифор споменава и чичо му Органа.²¹

Но родовата традиция на българските ханове и сведенията от византийския източник се различават по своите основи. Последният представя разпадането на държавата на Курт и историята на синовете му, как българите са се озовали тук и се появили в империята. Народната генеалогична традицията иска да даде поредицата на предците на хана, неговите предшественици. Така тя не може да се задоволи със списък, започнал с Гостун-Курт, в който има само пет имена и общо 126 години. За по-старите ханове родовата традиция не е имала историческа информация, само легендарна, но съответстваща на духа на времето. Достоверността в списъка, се отнася само за по-близкото историческо време, а тези, които идват от по-ранното време са представени като легенда.²² Преди петте известни от

---

²⁰ Fehér, Géza: Imennikät na pärvite bälgarski chanove. Godisn. Narodn. Muzej Sofija 1922/25, 278 и сл.

²¹ Златарски с. 845 и сл.

²² Grexa, Gyula: A Csaba monda és a székely hunhagyomány. (Die Caba-Sage und die Szekler Hunnenüberlieferung.) Budapest 1922, 16.

българската история ханове идват още двама: Авитохол, живял 300 години в легендарните праисторически времена и Ирник, живял 150 години.

Ако погледнем списъка с генеалогията на Арпад, разбираме защо тези две имена са поставени в началото му, преди историческите предци. Когато унгарците разказват на Константин Порфирогенет за своето княжеско семейство в средата на X век, те споменават само Алмош преди Арпад, наистина първата историческа личност от този род. Също така в случая с „Анонима“, в генеалогичния списъка на народната традиция, се е запазил спомена за Алмош като първият от тази династия, с по-нататъшна важна историческа роля. Народната традиция не може да започне владетелския списък с Алмош, както прави византийският писател. Така тя поставя друг прародител в началото на списъка пред историческите личности: Угек. Този първи прародител все още е живял в първоначалната праодина и е достигнал приказна възраст. Това показва, че фигурата на Югек е формирана по традицията.

Във владетелските генеалогични списъци се регистрират: 1. истинските предци, известни от близкото минало, и 2. пред тях се поставя легендарен прародител, за който се казва, за да е достоен за честта да бъде баща на предците, е достигнал свръхчовешка възраст в приказните праисторически времена. (Разбира се, хронистите не се задоволяват с подобни кратки списъци за произхода, и се връщат до Ной.)

Откриваме същото нещо в списъка с имената на българските князе. В началото на списъка е Авитохол, който също достигнал приказната възраст (300 години), живял 450 години преди Гостун, и чието име не е обикновено лично име, а има значението на „прародител“ „Син на прародител“ на народа, тоест прародител на рода. Това е легендарна фигура, е народната традиция посочва само за неговата библейска възраст, а не знае нищо за неговото царуване.

В списъка с имената на българските князе народната традиция посочва легендарна възраст и за Ирник, който достига наполовина възрастта на баща си Авитохол. Ирник в списъка с имена е идентичен със сина на Атила – Ирник. Това показва, че българите са наследили сина на Атила. Станало е сливане на народната с генеалогична традиция. В българската традиция името на сина на Атила със сигурност е свързано с това на баща му, с името на могъщия хунски владетел, както доказва тясната връзка на Ирник с неговия първи прародител в именния списък. Но когато легендарният Атила и неговият син Ирник са включени в семейната традиция, за да се увеличи потеклото на ханския род, според народната традиция Авитохол заема мястото на бащата на Ирник. Ако християни или мохамедани бяха направили този списък на предците, библейската фигура на Яфет, щеше да се появи в началото.

Тюркобългарите не могат да поставят друг в началото на ханския род освен този, за когото родовата и народната традиция вярвали, че е ойул = син на Авит, прародител на народите, самият той също е прародител, от който произлиза ханското семейството. Точно както Арпадите вярвали, че произхождат от Югек, който някога е живял в първоначалната праодина, и от Емесю (дъщерята на Боля Юнед), така и Дуло вярват, че са от Авитохол, чието име означава прародител и е живял първоначалната праодина, достигнал дълга, легендарна възраст. Когато легендарните герои Атила и неговият син Ирник влизат в традицията на Дуло от хунските реминисценции, славното име на Атила все още не можеше да измести името на прародителя на рода.

Дори ако трябва да приемем, че Ирник от списъка с имена е идентичен със сина на Атила Ирник, това не означава, че синът на хунския цар наистина е бил княз на българите, а само че българската традиция го е считала за прародител на ханско семейство. Имената на първите двама князе и информацията, свързана с тях, не са исторически, а взети от легендата. И следователно не може да се приеме, както правят Маркварт и Златарски, че възрастта на двамата князе 300 и 150 години означават епоха в хунската или българската история, или както вярва Микола и други след него, че тук получаваме датата на смъртта на Атила. Възможно е имената да са запазени във връзка с легенди, но да очакваме сериозни исторически данни в такива приказни, кръгли числа, чийто измислен характер се вижда от възрастта на сина 150 години, точно половината от възрастта на бащата е невъзможно. В имената на Гостун и неговите наследници откриваме числа, които са исторически данни от традицията на династията Оногундур Дуло, големите кръгли числа за Авитохол и Ирник са данни от легендата на кутригурските дунавски българи. Еднообразието на българо-тюркските изрази (в списъка) също показва, че това вече не са исторически данни.

Тези изрази показват, че при съставянето на именния списък през VIII век българите са знаели само времето на възкачването на престола на Гостун, неговите наследници и тяхното царуване. От двамата предци, стоящи пред тези, те знаят само, че бащата родоначалник на предците, е живял 300 години, синът му – половината от това време и тъй като в традицията има тюркобългарски израз, свързан с имената им който би дал месеца и годината, авторът на списъка не може да направи нищо друго, освен да вземе 300 и 150 години и да брои обратно в кръгли числа от „дохс твирем“, който беше запазен за Гостун. Месеците са еднакви и за тримата владетели. Авитохол „диплом твирем“, Ирник „диплом твирем“, Гостун „дохс твирем“. Имената на тези месеци ни говорят без съмнение, че времето на възкачването на Авитохол и Ирник на престола не е запазено в традицията. Така че:

а) „диплом твиремът“ на Авитохол и Ирник не идват от традицията, а са творения на автора на списъка,

б) 300 и 150 не са исторически данни, а легендарни кръгли числа от традицията.

След всичко това е сигурно, че трябва да търсим достоверността на началото на списъка с имена не в историята, а в легендата, така че не трябва да правим от Ирник български хан, а по-скоро да изследваме как в българската традиция влизат хунските реминисценции, в които Ирник играе ролята на български княз.

* **

Знаем, че след смъртта на Атила, хуните разбити от готите, се придвижват на изток към областите по Днепър. За част от българите кутригурите можем да установим, че в същото време те напускат своите селищни райони между Дон и Кубан и се заселват между Дон и Днепър, т. е. в непосредствена близост до хунските групи, които по това време отстъпват на изток. След смъртта на Денгезих тези хуни едва ли могат да направят нещо друго, освен да се присъединят към съседите си и бързо се погълнат от тях, така че след това българите, щом се заселили в новата си родина, увеличена от войнските, хунските елементи представлявали значителна мощ.²³ Честите им кампании и

---

²³ Златарски, с. 44.

нахлувания на територията на империята произтичат преди всичко от бойния дух на хунските елементи, които отстъпвайки, винаги гледат назад на запад. От традицията на тези хунски групи асимиларини от българите кутригури идва хунската традиция, а именно че техен прародител е Атила и неговият син Ирник. Така в именния списък на князете на дунавските българи, единственият прародител е Атиловия син Ирник, което доказва, че дунавските българи са кутригури.

Тези българи са били кутригури, и народа на Есперих произлиза от областта между Дон и Днепър, се доказва и от източника от VII век, от който научаваме за разпадането на държавата на Курт. След като разказва, че кутригурите са преминали през Дон и се преселили в нова родина, съобщава че Есперих и хората му са преминали Днепър и Днестър и се заселили в Бесарабия. Така от автора съвремененник на събитията, знаем, че този народ не идва от района зад Дон, а от земите зад Днепър.

И това също е съвсем естествено. Когато настъплението на хазарите притиска тези народи, част от българите, заселили се между Дон и Кубан, се заселват на север по бреговете на Волга, докато друга част остава под властта на хазарите, а войнственият западен клон е силно смесен с хуни и кутригури и се преселва в Бесарабия.

Името на сина Атила – Ирник е останало в традицията на дунавските българи, и това може да се обясни по следния начин:

1. Докато Атила е жив, сред хуните е имало легенда за най-малкия му син Ирник. У Приск четем, че когато той е в двора на хунския владетел, бил учуден, че Атила не се грижел така и за другите синове, колкото за най-малкия Ирник. И един хун му казал, че има пророчество според което, на Атила е предсказано, че династията му ще загине, но ще възкръсне отново чрез потомците на най-малкия син.

2. Както видяхме, големи маси от хуните са се слели със западните българи, кутригурите, и така тези погълнати хунски елементи дават на българите тяхната традиция за Ирник, син на техния най-велик владетел. Традицията на хуните, погълнати от кутригурите, които се асимилират е пренесена на кутригурите. Унгарската традиция, в легендата за Чаба, чийто корен е същата история, показва, че тя е била широко разпространена по времето на Атила, завладяла е въображението на хунския народ и че останките на хуните са я съхранили предали на други народи.

3. Най-малкият син на Атила и унгарците. След разглеждане на изходния материал, който се отнася до въпроса за унгарците и хуните, Балинт Хоман обяснява появата и същността на хунската традиция: През XI век е имало два различни вида хунско съзнание:

а) Секелите се смятат за потомци на хуните, като са съхранили народна традиция за името на Атила и „съзнанието за хунския си произход“;

б) хунското съзнание на унгарците и представата за хунския произход на Арпадите. Тя е съществувало вече в Унгария през XI век. Самите хронисти не биха могли да създадат това хунско съзнание, защото „историческият възглед и християнският мироглед на автора“ на първоизточника „Gesta Ungarorum“ от XI век изключва това.

Унгарците не могат да заимстват тези представи и от чуждата литература, например от германските саги, „защото не са познавали такъв източник, в който да ги намерят.“ Това се отнася още повече за хунската традиция на секелите, тъй като чуждите източници дори не познават секелите през XI век с това име.

Какъв е произходът на това двойно хунско съзнание?

А) Каква е причината за представите на унгарците, че Арпадите са от хунски произход?²⁴

Според унгарската генеалогична легенда, едноименните предци на хунския²⁵ и унгарския народ, братята Хунор и Мадяр отвличат дъщерите на Белар и се женят за дъщерите на крал Дула. Когато един източник казва, че предците на хуните и унгарците са отвлекли около Меотида дъщерите на Белар (Българ) и между тях са дъщерите на Дула, това означава, че унгарската традиция идва българите и техния владетелски дом, тъй като ханският български род се наричал Дуло. И възниква въпросът, дали унгарците са донесли тази традиция със себе си от изток?

Грекса (Grexa) предполага, че унгарските секели са приели хунската традиция и легендата Белар-Дула от трансилванските тюркобългари.²⁶ Но формата на името „Белар“ показва, че тя не може да води началото си от дунавските българи. Белар е форма, разпространена на изток, а името на дунавските българи не преминава в Булар или Белар, нито пък това се наблюдава и при унгарците. Тази форма унгарците са я донесли със себе си от изток, и по времето на записването на легендата, никой не е знаел, че това е названието на българите. Това, което знаем за Дула, също доказва източния ѝ произход. Легендата не предполага никакъв хунски произход за Белар и Дуло. Тук говорим за съседен народ, живеещ до Меотида, който чрез дъщерите си е влязъл в родство с хуните и унгарците. Ако тази легенда беше стигнала до унгарците от дунавските българи, тя щеше да засегна хунския произход на Дуло, или поне за произхода им от Ирник.

Така че Белар и Дула не са стигнали до Унгария през трансилванските или по-общо казано през дунавските българи, а чрез по-стари връзки. Дуло първоначално са били оногундурски владетели. Първата истинска историческа личност Курт първоначално е само владетелят на оногундурите, принц на народ, живеещ на източния бряг на Меотида, но по-късно той завзема земята на кутригурите и един от синовете му, Есперих, става принц на кутригурите превърнали се в дунавски българи. Така че родът е от оногундурски произход, но на Дунава идват кутригурите. Унгарската традиция още познава Дуло и българите от времето, когато са живели покрай Меотида, а Ирник все още не се смята за прародител. Напротив, както видяхме, характерното за българските хуни е сагата за Ирник.

Тази „Белар-Дуло“ традиция, която съхранява по-старите български отношения, трябва да бъде отделена от традицията за потеклото на сина на Атила, което е ядрото на кутригурско-дунавско-българската хунска традиция. Легендата за Белар Дуло произлиза от народ, от който унгарците не са могли да възприемат хунското съзнание, или в този контекст – от „утургурските“ оногундури.

Така че може да се каже:

1. Унгарската легенда за произход, която запазва имената Белар и Дуло, не произлиза от кутригурските дунавски българи, тъй като не познава Дуло като наследници на Атила, т.е. от време, когато Дуло все още не са били свързани с

---

²⁴ Hóman: A magyar hun-hagyomány és hun-monda. Bdp. 1925, 57—58.

²⁵ ЖВ: Става дума за оногури, а не за хуни! Същата легенда е съхранена и в осетинския Нартски епос.

²⁶ Grexa, s. o. 113 u. f.

хуните. Това може да се разбере едва във времето на оногуро-утургуро-унгарския контакт.

2. Съзнанието на Арпадиите, че Атила е родоначалник на техния род или прародител на унгарците, може да бъде предадено само от онези българи, които чрез претопените в тях хуни смятат Атила за техен прародител – т.е. кутригурите във времена, когато Дуло все още не са били техни владетели, и когато още не се е развила представата, че Дуло произлизат от Ирник.

В унгарската традиция синът на Атила не играе роля. Името Чаба идва от секелската традиция в хрониката и първоначално няма генеалогична връзка с Арпадите. Тук унгарската традиция се различава от тази на дунавските българи.

Дунавските български ханове и народа им са смятали, че Дуло произлизат от Ирник, основавайки се на легендата, че този княз на българите, достигнал легендарна възраст.

б) Какъв е произходът на хунското съзнание на секелите?

За хунското съзнание на секелите Балинт Хоман смята, че „те се считат за потомци на хуните от края на XI век“. „Хронистът от XI век научава за хуно-секелската идентичност само от народната секелска традиция, или от унгарците, които са познавали тази традиция“.

Народните представи на секелите са резултат на исторически знания“, които са „независими от хунската традиция и „които очевидно се отнасят до родината на секелите или полето Чигла“. В оригиналните източници от XI век, се смята, че секелите са остатъци от народа на Атила. От това с право можем да заключим, че в традицията на народа секели (може би е с хунски, аварски или оногурски произход, и техните предци са увлечени от аварската вълна, и са останали на територията на Унгария след разпадането на Аварската държава и вече са живеели в Трансилвания, когато идват унгарците.

Хунската секелска традиция е тясно свързана с произхода на този народ. Въз основа на обработката на изходния материал, Хоман смята, че секелите са „народ или племе, които се заселват и оцеляват в териториално затворената Трансилвания. Или са дошли с унгарците, или са живели тук преди тях, като сродно, но различно от истинските унгарци население, по всяка вероятност от тюркски произход. Тъй като секелите се смятат за хунски потомци, по всяка вероятност са потомци на тюркски народ, считан за идентичен с хуните и запазващ хунската традиция: аварски или българи или потомци от времето на аварското владичество на територията на нашето отечество, или исторически достоверни хунски племена.²⁷

Въпроса за потеклото на секелите, е разгледан в отличната работа на Йозеф Тюри²⁸:

Изворите споменават аварски остатъци на територията на Унгария през IX век, а при локализиране на селищата на тези авари според източниците, откриваме следи от секели. Така че секелите, намерени на запад, са наследници на аварите, което означава, че аварите са наричани и секели.²⁹ Това обяснява и защо името на аварите, което може да бъде доказано момента на „завоеванието на родината“, вече не играе роля в Унгария.

²⁷ Hóman zit. S. 57-58, 30

²⁸ Thury, József: A székelyek eredete (Der Ursprung der Szekler). Erdélyi Múzeum XV (1898), 65—87, 138—163, 195—216.

²⁹ ЖВ: Днес това се доказва и от генетичните изследвания на секелите, те са потомци на аварите останали в Трансилвания.

Унгарските хроники не го познават: името авари им е чуждо, унгарците ги наричат „székely“. Вече различни източници (между 6 и 13) наричат и смятат аварите за хуни, точно както западните народи виждат аварската държава като продължение на държавата на Атила. Унгарските хроники също смятат хуните и аварите за един народ. Хунската държава завършва с разпадането на аварите, така че унгарците все още намират остатъци от хунския народ, наричащ себе си секели. Според „Анонима“ след разпадането на хунската държава, на полето Чигла живеели секелите (остаъците от хуните).

Това говори и за техния аварски произход, а именно *sigla*³⁰ е оградена област, *sig-en* = ‘палисада’, известно е, че аварите са ограждали селищата си с ограда от дървени колове, тип палисада.

Зебецайн³¹ намира аварските исторически събития отразени в хунските легенди. Така че със сигурност, хунската епоха на нашите хроники включва хунското и аварското време.

Към всичко това трябва да добавим, че не само чуждите писатели и унгарските хронисти наричат аварите хуни, но както се опитах да докажа, аварите също се смятали за роднини на хуните и също са имали своята хунска традиция.

Самите авари имат собствено име, и се самонаричали „уархонити“.³² Както знаем от Теофилакт Симоката, името на техните най-стари предци е „Oúár“ и „Хουvι“ Уар и Хуни, също и тяхното собствено оригинално име Oúár и Хουvι, откъдето идва уархони, урахонити. Това означава, че през VI век, аварите Oúár са смятали, че са от същия произход като хуните Хουvι. Обяснение за общия произход на двама владетелски сина, които са едноименните предци, може да се намери и при унгарците и българите. Българите обясняват общото потекло на утургурите и кутригурите с това, че древните им царе са били Утигур и Кутригур. Накратко, аварите, или *uarhonitis*, вярвали, че произлизат от цар на име Авар и цар на име Хун, което означава, че са имали хунско съзнание и са се смятали за наследници, роднини на хуните.

Но има и други доказателства за аварската хунска традиция, а именно, че аварските реликти (секелите) смятат Атила за крал на предците им. У Константин Порфирогенет четем, че Атила е бил цар на аварите. Не можем да приемем, че това е просто грешка от страна на писателя. Константин Порфирогенет знае много добре, че Атила е хунския владетел, и знае това със сигурност от работата на своя роднина и модел за подражание Теофан.

Защо пише, че Атила е царят на аварите? Авторът на „De adm. Imp.“³³ подчинява собствените си знания на източниците. Той е компилатор, който събира и записва всичко, както го чува или чете. Има и разминавания в текста му, но той не се интересува от това, защото смята за основно и важно източникът да е вярно възпроизведен. Като много образован човек, той със сигурност знае за Атила и затова го определя като аварски цар в споменатия

---

³⁰ ЖВ: В евенски *sigdilē*, евенски *hidla*, негидалски *sigle*, манджурски *šidən, sidu*, солонски *šigdē*, древнотюркски *sıyra* – межда, ров, долина, интервал, също в тюркските езици *čiyir / čiy* – граница, тунгусо-манджурски *čiki, čikin* – граница, монг. *čig* – утъпкана межда. Така че напълно е възможно значението на „секели“ като граничари, да е реликтова дума от аварите, при унгарското *határ* – граница, предел. (Лингвистичен портал: Сергей Старостин „Вавилонская башня“

[https://starlingdb.org/cgi-bin/query.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\alt\turcet\)](https://starlingdb.org/cgi-bin/query.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\alt\turcet)

³¹ Sebestyén, Gyula: Az avar-székely kapcsolat emlékei. Ethn. X (1899), 1. Uf. Száz, 1907.

³² Exc. de legat. ed.de Boor p. 205, 258 10—13.

³³ C. 28 Ed. Bonn. p. 123.

текст, както го е чул. Знаем и откъде го е чул. Константин Порфиrogenет винаги говори за аварите във връзка с хърватите, и този материал, със сигурност му е предаден от хърватин (или жител на някой от градовете по далматинския бряг).

Ние знаем от Константин Порфиrogenет, откъде хърватите са получили знанията си за аварите. В 30-та главата за хърватите, император Константин казва, че аварите, които са живели в съвр. унгарска земя, са завзели Далмация. Когато хърватите нападناха далматинските авари, те убили част от тях, друга част покориха и „дори сега има останки от тези авари в Хърватия и все още се вижда тяхното аварско потекло”.³⁴

И че това наистина е било така, знаем със сигурност от друг пасаж в същата глава. След разказа за Хърватия той разказва, че тя е разделена на п жупанства, а след това добавя, че нейният „bojan“ (Боян) управлява 3 части от нея. Названието „bojan“ може да се намери в глава 31 и несъмнено е аварска титла (вж. името на аварския каган Баян). Знаем също, че тези части на аварите са в най-северните части на Хърватия. Тук е запазен аварският елемент. Тези авари живеят в покрайнините на страната в Хърватия, както секелите в Унгария, и запазват специалната си организация също толкова дълго.

Сигурно е, че в средата на X век в Хърватия е имало области, чиито жители са авари, и още тогава са имали свои специални аварски институции. Когато император Константин пише за хърватите, той споменава и аварите. Хърватите са могли да чуят само от своите авари, че Атила е бил техен владетел и императорът го е записал в своя труд, точно както го е чул. Това означава, че аварите от средата на X век. все още са смятали Атила за свой предшественик и владетел.³⁵

И това несъмнено доказва, че аварите се смятали за народ, идентичен с хуните и че Атила е бил техен прародител, и затова е съвсем естествено, че унгарският летописец от традицията на аварския реликт, или секелите е записал същото. Сигурно е, че аварите, които се наричали секели, наричани също така и от унгарците, са смятали за свой пръв владетел и предтеча Атила и се възприемали като негови наследници.

Секелите са авари, които се присъединяват към унгарците-завоеватели и които са заселени на границата от унгарците, както би постъпил всеки народ с подобна култура.

От материала, отнасящ се за секелите, може да се предположи, че в Трансилвания аварите също са асимилирали останките на друг народ. Знаем, че в началото на IX век, Източна Унгария попада в ръцете на българите и остава българска, до идването и заселването на унгарците. И така, вероятно в края на X век, секелите, преселвайки се от Унгарската низина в Трансилвания, попадат под българо-християнско културно влияние. За това говори фактът, че в руническата секелска писменост в допълнение към 16 букви от тюркската писменост, има 4 кирилски и 2 глаголически букви. Следователно секелите са погълнали българските елементи, и са подложени на християнско българско културно влияние: буквите на българската църковна писменост попадат сред тяхната оригинална руническа писменост, първо от глаголица, а след това и от кирилица.

---

³⁴ ЖВ: Днес генетиката откри потомци на аварите в жителите на далматинските острови Хвар (името дори е съхранило етнонима на аварите) и Корчула.

³⁵ Fehér, Géza: Nyugat XV (1922) 711, Századok 1922, 367 u U. Jb. II (1922) 55. Nach Presbiter Diocleas ist Attila ungarischer König.

Унгарската хунска традиция се различава значително от българската по това, че синът на Атила не играе никаква роля в нея. Но синът на Атила играе важна роля в хунската секелска традиция, както и в българската.

Историята след разпадането на Хунската държава е само загатната в унгарските хроники и извори. Само името Чаба (легендарен син на Атила) е оригинално в нея.

Но откриваме и част, в която има следи от етнически произход: „от хуните са останали още три хиляди мъже. . . които, се страхували от западните народи, и останали на полето Чигла до идването на Арпад, и се наричали не хуни, а секели. Тези секели са остаъците от хуните. . . Те вярвали, че Чаба е загинал в Гърция. Затова и днес в народния език е жива поговорката: „Трябва да се върнете“, казват на заминаващите, „когато Чаба се върне от Гърция“.

Тук се вижда, че секелите са запазили много ясни елементи от традицията. Такива са името на полето Чигла, името Чаба и вярването, че Чаба (син на Атила) е загинал в Гърция. Хунската традиция достига своя връх при секелите в разказа за сина на Атила, както и при българите.

Но има голяма разлика между двете: българската традиция поема името на сина на Атила от претопените хуни и украсява с него родовата линия на владетелския си род. За разлика от тях, у секелите, историята на сина на Атила е много по-конкретен и реален факт: остаъците от хуните са знаели, че синът на Атила се е преселил в Гърция и никога не се е върнал оттам. Двете традиции са коренно различни – според традицията на секелите синът на Атила никога не се е върнал от чуждата страна, а от другата страна, той става легендарният родоначалник на владетелския род при българите, както е записано в Списъка на техните князете. Следователно трябва да приемем, че секелската традиция е истинската историческа традиция, основана на факти. Такива факти са: полето Чигла и оставането на сина на Атила в Гърция.

Героят на това секелско хунско съзнание отговарящо на реалните исторически факти, е синът на Атила, но не Ирник, а Чаба. Всъщност ролята на героя от по-късната легенда за Чаба, се слива с ролята на сина на Атила, а народното име Чаба измества името Ирник, но историята на Чаба е историята на сина на Атила.

Но летописецът не е доволен от това. Когато чул, че според секелската народна традиция, синът на Атила, Чаба избягал в Гърция и не се върнал оттам, той подложил чутото на оценка през собствените си познания. Защото е знаел, че синът на Атила, Ернак се заселва в Малка Скития и не е разбрал това твърдение, защото не е знаел, че то означава същото, което казват и секелите, тъй като Малка Скития тогава е в Гърция (т.е. Византия). Според представата на хронистите, Скития е била първоначалният дом на унгарците. Използвайки традицията, според която Чаба се преселил в Гърция и източника, което всъщност означава едно и също нещо, но тълкува известното му, че синът на Атила се преселва в Малка Скития, и пренася Чаба от Гърция в Скития, или оригиналния унгарски роден край. Това било още по-приятно за автора на „Анонима“, защото посочил родословието на Аба³⁶ от Чаба, за които се знаело,

---

³⁶ ЖВ: Унгарският крал Самуил Аба (1041-1044), съпруг на сестрата на Св. Ищван. Родът на Самуил, според „Gesta Hungarorum Anonymus“, произхожда от двама половци (кумански) вождове, Ед и Еден, които получили от Арпад „огромни земи в планините Матра“. Други сведения дават унгарските хроники от XIV век (по-специално записите на Симон де Кеза), които наричат Ед и Еден синове на Чаба - синът на самия Атила от известна хорезмийка. Тъй като всички унгарски хроники наблягат на източния, „половецки“ или „хорезмски“ - произход на Ед и

че не са от унгарски произход, а се смятат за роднини. Така синът на Атила успял да се срещне с унгарците в първоначалния си дом.

***

Относно въпроса: кой е този Чаба и как успя да замени сина на Атила Ирник, отбелязвам следното:

„Анонимуса“ разказва, че Зуард и Кадуза завзели България: „Et Zuardu in eadem terra duxit sibi uxorem, et populus illeg, qui nunc dicitur Sobamogera, mortuo duce Zuard, in Grecia remansit. Et ideo dictus est Soba secundum Grecos, idest stultus populus, quia mortuo domino suo, viam non dilexit redire ad patriam suam. (И Зуард се ожени в същата държава откъдето беше съпругата му, а хората, които сега се наричат Собамогер, останаха в Гърция след смъртта на вождя си Зуард. И затова те се нарича Соба, според гърците, тоест глупав народ, защото след смъртта на господаря си, не се върнаха в собствената си страна).

Тъй като България е принадлежала към Византия по времето на „Анонима“ (Анонима писан от нотариуса на крал Бела III), това означава, че този народ е обитавал българска територия. Тук живеели хората, наречени „соба“, за които се смятало, че са „остоба“ (в унг. ostoba – глупави хора) и по някаква причина унгарци.

На 445-та страница на МНК четем следната забележка по отношение на соба: "Ние не познавахме народ с това име през XIII век на Балканския полуостров", освен ако не става дума за племето сапеи или сопи / шопи – останки от древните траки. Те са живели по горното течение на Струма, в района на Кюстендил и на Беломорието срещу остров Тасос и който и днес се смята от българите за глупави и непохватни". (Иречек: История на българите, с. 59).

Българските шопи разбира се, не са от тракийски произход, както каза Шафарик и е заимствано от Иречек. Шопите са жители на областите София, Трън, Босилеград, Паланец, Куманово, Овчеполе, Кратово и са сред консервативните и най-примитивни етнографски групи в България. Според предположението на Добруски, потвърдено от Йордан Иванов, шопите са от печенежко потекло. Според Кедрин византийците заселват около 10 000 печенези в района на София, Ниш и Овчеполе през 1049 г. Тези печенези вероятно са идентични със споменатото от Константин Порфиrogenет печенежко племе „цопон“ (чоба / шоба). Българската дума шопи произлиза от това име. Това се потвърждава и от името водача на това печенежко племе Батан и местното име Батановци между Перник и Радомир. За печенежкия произход свидетелства фактът, че жителите на Софийско, особено жените, имат монголоидни черти, и по-особена носия. Според Константин Порфиrogenет, дрехите на печенезите, смесили се с узите, са подкъсени до коленете, а ръкавите до лактите, и това било знак, че са се отделили от народа си. Шопите, особено в района на София, носят дрехи стигащи до коленете, с къси ръкави до лактите.

Срещу това предположение Йордан Трифонов твърди, че печенегите по-късно се изселват от околностите на София и Ниш, така че приравняването на „цопон“ – шопи не е вярно. Шопската носия има аналогии и в други области на България, а антропологичният им тип не е монголоиден.

Едем, Гюла Кристо и някои други историци предполагат, че родът Аба идва от каварите, хазарско племе, което се присъединява към унгарците, когато те заселват Карпатския басейн.

Но извън съмнение е, че описанието, дадено от „Анонима“ отговаря на тези хора. 1. Този народ е живял в България от незапомнени времена и е с различен произход от българите, 2. Транскрипцията на името им „шопи“ би могла да бъде „чоба“, 3. все още се смятат за „stultus populus“ (глупави хора), 4 те наистина имат монголоидни черти.

„Анонима“ посочва, че в България живее народ, чието име може да бъде сбъркано с унгарското "остоба", има връзки с Унгария и който не се завръща след смъртта на владетеля си. Ако шопите са печенези, можем да предположим, че печенезите заселили се в Унгария са познавали роднините си останали в България, тоест унгарските печенези са знаели за българския народ „чаба“ и тъй като България по това време е част от Гърция (Византия), те са вярвали, че водачът на този народ Чаба е живял и починал в Гърция.

Поради това името Чаба измества името на сина на Атила. Традицията, че Чаба от легендата е умрял в Гърция (и вероятно също, че се е оженил за местна непозната жена) се съгласува с историческата реалност, че синът на Атила, Ирнак, живее и умира в Гърция. Народната традиция на аварите, предадена чрез секелите знае че синът на Атила е изчезнал в Гърция и това е свързано с по-късната легенда, чийто герой също загива в Гърция, като новата интерпретация заменя старата.

Защо двете легенди са свързани, може да се обясни с факта, че останалата част от хората "соба", които не се преселили в Унгария, или Соба-Цопон са загинали в Гърция.

Според едно по-старо мое предположение Чаба = Цопон, или Чабан е името на племето печенези или племенният им вожд и легендата за Чаба е печенежка, донесена в Унгария от тях. Това се допълва от предположението на българските учени, че българските шопи са от печенежки произход и потомци на племето „цопон“. Ако това наистина е така (ЖВ: а то е точно така), мога да докажа хипотезата си, че легендата за Чаба е от печенежки произход, и е попаднала в „Анонима“. Това показва несъмнено, че в Унгария през XII век е било живо вярването, че в България живеят хората на Чаба и затова този народ не може да бъде друг, освен шопите, произлизащи от печенезите. Едната част от народа „цопон“ бяга в Унгария поради подтисничеството на узите, другата част по-късно е заселена в България от византийците. Унгарските печенези са помнели, че част от племето им е останало в Гърция с техния вожд Чаба (Чабан или Чобан). „Анонима“ също знае къде са живели остатъците от този народ по негово време. Печенежката традиция говори за прародителя Чаба, дал името на племето, и за клона, които се преселват в Гърция с него.

превод от немски с „гугъл-преводач“ Ж. Войников